

DE PEDAGOOG 02

UITGAVE VAN DE NVO - JAARGANG 23 - JUNI/JULI 2022

A young girl with dark hair in pigtails, wearing a blue and white striped soccer jersey and dark shorts, is smiling and holding a white soccer ball with black panels. The background is a blurred green field.

‘Je gaat
het pas zien
als je het
doorhebt’

Marcel krijgt
sekszorg

Verklarende
analyse

Afstandsmoeders
blijven moeders

nvo 60
JAAR

Vooroordelen

'Kinderen uit tehuizen kunnen toch niet rekenen, dus daar stoppen we verder geen energie in.' Hoogleraar Lianne Hoogeveen vertelt in het omslaginterview over de verontwaardiging van haar moeder bij deze uitspraak over haar pleegbroertje, gedaan door de directeur van zijn basisschool. Haar broertje had moeite met rekenen, maar niet omdat hij het niet kon. Integendeel, bleek vele jaren later. Veel leraren zien de talenten van hun leerlingen over het hoofd, zegt Hoogeveen. Vooral van kinderen met een migratieachtergrond en laagopgeleide ouders. Het percentage leerlingen met hoge capaciteiten is bij hen net zo groot als bij andere kinderen. 'Als je dat niet weet, zie je het ook niet als het in jouw klas anders is.'

Judi Mesman pleit, in de rubriek *de hoogleraar*, ook voor een grondige reflectie op de eigen ideeën door pedagogen. 'Vraag jezelf af waar je eigen opvattingen en aannames vandaan komen. Doe dat vooral met een groepje collega's waarin een beetje diversiteit zit.'

Contact tussen verschillende groepen is het beste medicijn tegen vooroordelen, weet Mesman. 'Hoe meer contact er is, hoe minder vooroordelen er zijn tussen die groepen. Tenminste bij interactie op basis van gelijkheid. Want als je je eigen vooroordelen eenmaal ziet, dan kun je ze niet meer ont-zien.'

Het idee dat mensen met een geestelijke beperking geen seksuele behoeften hebben, komt sommige zorgmedewerkers wel goed uit, zo lijkt het. Bij een taboe kun je makkelijk weggijken en zwijgen. In de *casus* het verhaal van Marcel. Hij trof een begeleider die zijn wens om te vrijen met een vrouw serieus nam. Via Flexzorg krijgt Marcel nu regelmatig bezoek van sociaal sekswerker Lidia. Hij legt spaargeld opzij om haar bezoekjes te betalen.

Will van Sebille (72) stond als meisje van zeventien haar pasgeboren zontje gedwongen af ter adoptie en zet zich nu in voor haar lotgenoten. In *ouders van toen en nu* vertelt ze dat de vooroordelen tegen ongehuwde, zwangere meisjes in haar tijd enorm waren. Ze bevielen in het geheim, ver van hun woonplaats en mochten hun baby meestal niet zien. Nazorg was er niet en de afstandsmoeders bleven achter met een levenslang trauma. 'Je werd neergezet als slecht, schuldig, minderwaardig.' Gelukkig is het vooroordeel over ongehuwde moeders inmiddels zo goed als verdampd.

Annemiek Haalboom
hoofdredacteur *de Pedagoog*

'Onderzoekers in de sociale- en gedragswetenschappen zijn bijna allemaal activisten'

Judi Mesman, pagina 30

coverfoto: ANP/Aflo Sports

4 **'Je gaat het pas zien als je het doorhebt'**
Hoogleraar Lianne Hoogeveen praat liever over talenten dan over hoogbegaafdheid. Veel talenten bij leerlingen blijven verborgen omdat leraren ze niet zien.

12 **Wegwijs in dyslexie en dyscalculie**
Nieuwe training leert leerlingen omgaan met hun leerstoornis.

20 **Pleidooi voor de verklarende analyse**
Ellen Loykens, Hilde Tempel en Marca Geeraerts over het belang van de verklarende analyse in de jeugdhulp.

24 **Marcel krijgt sekszorg**
Marcel (67) heeft een verstandelijke beperking en ontbloot zich in het openbaar, ook in de speeltuin. Eigenlijk wil hij gewoon vrijen met een vrouw.

32 **'Je blijft moeder'**
In de jaren 60 en 70 stonden duizenden vrouwen hun kind af voor adoptie. Meest gedwongen. Wie waren zij en wat is er in zestig jaar veranderd?

24

36

18

27

rubrieken

- 8 Onderzoeksnieuws
- 9 Die ene docent: Micha de Winter
- 10 Over de grens: muziektherapie
- 14 Promovendus: Frederik Boven
- 17 OM&OM: Olaf Stomp
- 18 Geertjan Overbeek
- 23 Gegrepen: *How 'real' is real?*
- 27 Gastcolumn: Stiefkunst
- 28 Boeken &zo
- 30 Hoogleraar: Judi Mesman
- 35 Juridische en beroepsethische vragen
- 36 Young professionals: Sanne Wensveen
- 40 Op de werkvloer: Meike Manschot

Lianne Hoogeveen: 'Ik had echt alle vooroordelen die je maar kunt bedenken.'

'Je gaat het pas zien als je het doorhebt'

Lianne Hoogeveen is bijzonder hoogleraar 'Identificatie, ondersteuning en coaching van talent' aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Veel talenten bij leerlingen blijven verborgen omdat leraren ze niet zien. Vooral bij leerlingen met een migratieachtergrond en laagopgeleide ouders. In haar oratie afgelopen voorjaar pleitte ze voor meer aandacht voor individueel talent.

"Mensen die zeggen dat ze geen vooroordelen hebben, zijn het gevaarlijkst", zegt Lianne Hoogeveen (Wassenaar, 1960) op haar flexplek bij de Radboud Universiteit. "Je kunt je er beter van bewust zijn dat je ze wél hebt en jezelf af en toe bevragen."

Toch overkomt het haar zelf ook wel eens. Terwijl ze inmiddels al dertig jaar bezig is met getalenteerde kinderen en weet dat het geen eliteprobleem is. Haar oratie van afgelopen maart *Talents' needs*¹ start met de moeder van Kevin (4). Zij meldt zich bij het Centrum voor BegaafdheidsOnderzoek in Nijmegen.

'Een magere vrouw, met een ongezonde huid en een doorrookte stem.' Haar broer is meegekomen ter ondersteuning. Kevin is agressief op school, ook op het speciaal onderwijs. Is hij misschien hoogbegaafd? Lianne Hoogeveen heeft meteen haar twijfels, tot zijn oom een verjaardagsfilmpje laat zien waarop Kevin hem tot in detail vertelt hoe een videocamera werkt. Precies zoals de cameraman hem vlak daarvoor heeft uitgelegd. Kevin is dan anderhalf en een van de meest intelligente kinderen die ze ooit zag.

Schaamrood

Begin jaren negentig belandde Lianne Hoogeveen toevallig bij de doelgroep waar ze zich sindsdien met hart en ziel voor inzet. Als ontwikkelingspsycholoog liep ze stage in Peru, een project van haar Nijmeegse professor Franz Mönks.

"We hebben een cursus opgezet voor vrouwen in de sloppenwijken om een crèche te runnen. Moeders sloten

hun kinderen namelijk vaak thuis op als ze gingen werken, er waren veel branden, heel gevaarlijk. In Peru heb ik mijn man leren kennen en na mijn afstuderen ging ik terug met het idee om te blijven. Maar toen de politieke situatie te gevaarlijk werd, zijn we naar Nederland vertrokken." Haar man sprak alleen Spaans, ze hadden twee zoontjes; er moest brood op de plank komen. Ze trok de stoute schoenen aan en stapte naar Franz Mönks bij wie ze was afgestudeerd.

"Hij had een paar jaar eerder het Centrum voor BegaafdheidsOnderzoek opgezet aan de Radboud Universiteit en daar was gelukkig een plekje vrij. Ik ging er de eerste keer met het schaamrood op mijn kaken naartoe. Ik had zulk belangrijk werk gedaan met moeders in sloppenwijken en nu ging ik me inzetten voor hoogbegaafden, voor verweerde kinderen van hoogopgeleide ouders! Ik had echt alle vooroordelen die je maar kunt bedenken."

Die verdwenen meteen bij de eerste cliënt die ze meemaakte, een meisje waar het heel slecht mee ging op school. "Haar moeder was in tranen. Dat raakte me enorm. Ik was verbaasd dat het niet ging om 'Hoera, wat fijn dat die kinderen zo slim zijn', maar om heel trieste situaties. School kan veel beschadigen voor deze kinderen. Daar wilde ik graag iets in betekenen."

Definitie

Begin jaren negentig was het nog echt pionierswerk. De scholen die Lianne Hoogeveen in die tijd bezocht, reageerden vaak afwerend: 'Hoogbegaafdheid, daar

geloven we niet in!' Dat is inmiddels wel veranderd. Ze maakt zich nu meer zorgen over het label hoogbegaafd dat leerlingen krijgen. Dat doet meer kwaad dan goed, vindt ze.

"Gelukkig kijken we in Nederland steeds minder naar wat iemand is, maar naar wat iemand nodig heeft. Voor sommige kinderen kan zo'n label een last zijn. Die durven bijvoorbeeld geen risico's meer te nemen in het leren, uit angst om te falen. Sommige leraren reageren meteen: 'O, daar kan ik niks mee' of isoleren hen in een speciaal klasje, met voor iedereen hetzelfde programma. Daarmee doe je die leerlingen geen recht."

Omdat er geen eenduidige definitie is van hoogbegaafd, zegt het weinig als je een leerling zo noemt, vindt Lianne Hoogeveen.

"Daarom heb ik het liever over leerlingen met hoge capaciteiten of grote talenten. En die kan je hebben op allerlei gebieden, waaronder intelligentie, maar ook muziek, tekenen of voetbal. Het is belangrijk dat leraren die talenten zien en leerlingen steunen om daarmee om te gaan."

Frustratie

Je hebt leerlingen die zich niet schamen voor hun talenten, maar veel doen dat wel, legt Lianne Hoogeveen uit. "Zeker in de pubertijd wil je niet anders zijn dan de anderen. Probleem is dat leerlingen die sneller kunnen denken dan de rest, heel goed kunnen veinzen dat dit niet zo is. Die gaan onderpresteren. Daar moet je als leraar van op de hoogte zijn. En dat lastig gedrag ook wel eens kan betekenen: frustratie door een gebrek aan uitdaging."

Afhankelijk van de persoonlijkheid van een kind en de situatie thuis, kunnen kinderen depressief worden, niet meer naar school gaan. "Niet alleen omdat ze er niet uitgedaagd worden, maar ook omdat ze zich er niet thuis voelen en zichzelf niet herkennen in hun leeftijdgenootjes. Waarom kunnen die het wel met elkaar vinden, lachen om elkaars grapjes en jij niet? Dat doet iets met je, met je zelfbeeld bijvoorbeeld. En dan red je het niet met een speciaal programma voor hoogbegaafden."

Eersteklassers

Het Centrum voor BegaafdheidsOnderzoek waar ze ooit begon, heet inmiddels *CBO Talent Development*.² Lianne Hoogeveen was er een lange tijd hoofd en begeleidt er nu nog een paar uur per week cliënten.

"Er komen vooral kinderen, maar ook jongeren en volwassenen. We doen onderzoek naar wat zij nodig hebben om zich goed te ontwikkelen, meestal gerelateerd aan hoogbegaafdheid.

Daarnaast bieden we begeleiding, zoals cognitieve gedragstherapie en leerstrategieën. Zelf geef ik EMDR, traumatherapie dus."

Het Centrum doet ook elk jaar een grote screening, onder ruim

tienduizend eersteklassers naar 'verborgen talenten'. "Ze maken een soort profiel van leerlingen. Daarbij kijken ze niet alleen hoe hoog die scores op een intelligentietest, maar ook naar creativiteit, welbevinden, motivatie en leergierigheid. Bij sommige leerlingen zie je iets vreemds. Bijvoorbeeld een leerling die niet goed presteert op school, maar wel veel hoger scoort op een intelligentietest dan de andere leerlingen van hetzelfde leerjaar. Of wel heel hoog op leergierigheid, maar niet op motivatie. Samen met school en ouders kijken we dan verder of zij een ander aanbod nodig hebben dan het reguliere. En dat kan voor elk kind iets anders zijn."

Verborgen talenten

Haar focus ligt op leerlingen met talenten die verborgen blijven, waar geen aandacht voor is, die niemand ziet. Dat overkomt vooral kinderen met een migratieachtergrond, kinderen met laagopgeleide ouders of kinderen uit probleemgezinnen. Die kansongelijkheid in het onderwijs neemt tot haar schrik alleen maar toe.

"Er is een gebrek aan kennis bij leraren, veel pabo's besteden er geen aandacht aan, die leren niet hoe je talenten kunt herkennen. Mijn collega citeert dan altijd Johan Cruijff: 'Je gaat het pas zien als je het doorhebt.' Dat geldt hier heel erg. Als jij niet in je achterhoofd hebt dat binnen de groep kinderen van migranten het percentage leerlingen met hogere capaciteiten net zo groot is als bij anderen, zie je het ook niet als dat in jouw klas anders is." Er zijn legio redenen waarom leraren die talenten niet zien, volgens Lianne Hoogeveen.

"Het kan de taal zijn, je eigen vooroordelen, ouders die niet met jou als leraar in gesprek durven gaan, de kinderen zelf. Als je als leerling al denkt: 'Het gymnasium komt niet voor bij mensen zoals wij', ga je je daar ook naar gedragen. Hier ligt een hele grote verantwoordelijkheid voor professionals."

Als leraar moet je weten dat het heel lastig kan zijn voor een leerling om naar een hoger niveau in het onderwijs te gaan. Je kunt er zelfs je vrienden door kwijt raken. "In Amerika - daar is hetzelfde probleem - doet Donna Ford onderzoek bij Afro-Amerikanen. Van haar hoorde ik voor het eerst over *acting white*. Als je naar een hogere vorm van onderwijs gaat, word je teruggefloten door je omgeving. Want dat is *acting white*, doen alsof je een witte bent. Ik vermoed dat dit bij de derde generatie migranten in Nederland ook meespeelt. Die kunnen dus wel een steuntje in de rug en begrip hiervoor van een leraar gebruiken."

Internationaal

Lianne Hoogeveen is hoofdopleider van Radboud International Training on High Ability (RITHA). Elk jaar spijkeren tien groepen van zo'n twintig professionals over de hele wereld hun kennis

'Er is een gebrek aan kennis bij leraren, veel pabo's leren hun studenten niet hoe je talenten kunt herkennen'

over hoogbegaafdheid bij. Allemaal gemotiveerde mensen natuurlijk, zegt ze, maar die worden vaak geremd door de organisatie waar ze werken. Versnellen - een klas overslaan - is bijvoorbeeld nog taboe op scholen. Terwijl het de meest effectieve manier is om het onderwijs aan te passen. Zo blijkt uit haar promotieonderzoek.

"Die nascholing is niet alleen bedoeld voor leraren, ook voor andere professionals zoals psychologen en pedagogen. Er zijn veel groepen in Nederland, maar ook in Kroatië en Hongkong. Dat internationale vind ik heel interessant. Met mijn collega uit Hongkong had ik een gesprek over perfectionisme. Hij zei: 'Ik weet dat jullie in het Westen vinden dat wij onze kinderen erg pushen, maar zo voelen wij dat niet. Voor ons is dat liefde.'" Ze stimuleert ook de pedagogiekstudenten, die bij haar de master-specialisatie *Educating the Gifted* volgen, om hun blik te verbreden.

"Een onderdeel is het vak *Educating the Gifted Abroad*. Ze moeten naar een ander land voor een conferentie of een activiteit als een zomerschool over hoogbegaafdheid. Hoe gaan andere landen daarmee om? Ik hoop altijd op buitenlandse studenten en die komen er gelukkig ook veel. Nu heb ik een Finse student die vertelt dat hoogbegaafdheid daar helemaal niet benoemd wordt, maar er veel meer wordt gekeken naar individuele leerlingen. Als je dat goed doet, ben je eigenlijk klaar."

Gymnasium

Net zoals Lianne Hoogeveen last had van impliciete theorieën toen ze de moeder van Kevin ontmoette bij het Centrum voor BegaafdheidsOnderzoek, had ik zo mijn gedachten toen ik haar geboorteplaats las: Wassenaar.

Rijke ouders, gespreid bedje?

"Nee, wij woonden niet in De Kievit, de chique buurt. Mijn ouders zijn allebei kind van middenstanders, een slager en een bloemenweker. Door het werk van mijn vader zijn we eerst verhuisd naar Dieren en later naar Venray. Daar is hij uiteindelijk directeur van een bejaardenhuis geworden. Toen hij al heel oud was, zei hij ineens tegen me: 'Ik vraag me af of ik ook onder jouw doelgroep val.'"

Haar moeder deed mulo en werd huisvrouw, haar vader maakte het gymnasium niet af. "Om verschillende redenen. Mijn vader is heel lang ziek geweest toen hij op het gymnasium zat. Daar werd helemaal geen rekening mee gehouden, dus hij heeft veel gemist. Hij probeerde de vakken wel zelf bij te houden, maar is toch gestrand. Een andere reden is dat hij op een seminarie zat en merkte dat hij toch geen priester wilde worden. Gelukkig! Via allerlei administratieve functies en cursussen is hij langzaam opgeklommen. Dus wie weet, misschien viel hij wel in de doelgroep."

Rekenen

Haar pleegbroertje had ook talenten die op school niet werden gezien en pas later tot bloei kwamen. Vooral dankzij een leraar die ze wel zag.

"Mijn pleegbroertje was vijf toen hij bij ons kwam, drie en half jaar jonger dan ik, en kon nog niet praten. Dat lag niet aan hem. Hij kwam uit een kindertehuis in Maastricht. Daar zat hij in een groep met tweejarigen en niemand kwam op het idee om hem als vijfjarige te behandelen. Hij had dus een enorme achterstand en kon niet zo goed mee op school. Daar deden ze geen moeite om hem bij te spijkeren. Volgens de directeur had dat geen zin, want 'kinderen uit tehuizen kunnen toch niet rekenen.'"

Ze herinnert zich nog goed de verontwaardigde reactie van haar moeder. "Dat geloof ik niet, zei ze. Want als wij mens-erger-je-niet spelen - en toen was hij nog heel klein - weet hij altijd precies: met drie beurten kan ik uitkomen, dan moet ik twee keer zes gooien. Daar moet je echt wel voor kunnen rekenen." Haar pleegbroer ging eerst naar de mavo en pas bij de derde vervolgoopleiding trof hij een leraar die zijn capaciteiten zag en waardeerde. "Uiteindelijk is hij administratief werk gaan doen, met heel veel cijfers. Daar bleek hij juist heel goed in."

tekst: Annemiek Haalboom

foto: Duncan de Fey

¹ <https://cbo-nijmegen.nl/oratie-dr-lianne-hoogeveen%EF%BF%BC/>

² <https://cbo-nijmegen.nl>